

Befolkning og samfunnsendring 1950-1990

Folketallsutvikling

I den kriseprega mellomkrigstida hadde folketallet stagnert i Tydal. Da etterspørselen etter arbeidskraft begynte å stige under og etter andre verdenskrig, ble det flytteoverskott fra bygda, og folketallet begynte å gå tilbake. I 1950 bodde 786 mennesker i Tydal, og så få innbyggere hadde ikke bygda hatt på hundre år. Fra midten av 1950-åra skjer en rask økning. På noen få år kom folketallet opp i nesten ett tusen innbyggere. Ser vi bort fra mindre nedganger — midt på 60-tallet, begynnelsen av 1970-åra og omkring 1980 — har folketallet siden holdt seg stabilt på dette nivået. Veksten gjenspeiler utviklinga på arbeidsmarkedet. Kraftutbygginga som starta allerede under okkupasjonen, førte til at praktisk talt alle menn kunne få sysselsetting, og entreprenørfirmaene hadde i tillegg egne arbeidsfolk med seg. Tidligere hadde det bestandig vært slik at mange arbeidsfolk måtte søke ut av bygda for å finne arbeid. Nå ble det et overskott av pendlere til Tydal. I 1960 var det f.eks. 75 flere tilstedeværende personer enn dem som hørte heime her. Flere av anleggskarene fant seg ei tydalskone og slo seg ned i bygda. Det fikk folketallet til å gå i været. Da anleggstida tok slutt omkring 1970, ble det en mindre nedgang i folketallet. Men veksten i antall kommuneansatte og utbygginga av helse- og aldersomsorgen har siden fått tallet til å vokse igjen.

Folketallet 1946-1990

	menn	kvinner	i alt
1946	436.....	363	799
1950	424.....	359	783
1960	527.....	460	987
1970	511.....	475	986
1980	497.....	465	962
1990	517.....	490	1.007

Flyttinger og fødselsoverskott

Det er antall døde, fødte og inn- og utflytta mennesker som bestemmer folketallsutviklinga. I Tydal, som i landet ellers, hadde fødselstalla gått drastisk ned i mellomkrigstida. Etter krigen ble det igjen født flere barn, og fødselsoverskottet ble like stort som i begynnelsen av århundret. Samtidig sørja kraftutbygginga for at det kom mange innflyttere i 1950-åra. Virkninga ble at folketallet steg med to hundre mennesker på ett tiår. Fødselsoverskottet holdt seg til begynnelsen av 1970-åra. Men nå var behovet for mer arbeidskraft metta, og utflyttinga ble større enn innflyttinga. Folketallet stagnerte og begynte å vise synkende tendens. Nå sank også fødselstalla igjen. Siden midten av 1970-tallet har det vært omtrent balanse mellom antall

fødte og døde. Nedgangstendensen ble likevel snudd, for utflyttinga ble mindre enn mange frykta. Årsaken var at anleggsarbeiderne fikk være med på andre kraftutbygginger i fylket og valgte pendlerlivet framfor å flytte for godt. I 1980 var det bare nabokommunene til Trondheim som hadde flere pendlere i forhold til tallet på yrkesaktive. Det ble også flere arbeidsplasser i bygda i offentlig sektor og tjenesteytende næringer, og folketallet økte derfor i 1980-åra. Innflyttinga i 1950-åra førte til at mindre enn tre fjerdedeler av befolkninga i 1960 var ektefødte tydalinger. Men flyttestrømmene har minka siden 1960-åra, slik at bygda har greid å bevare en stor grad av stabilitet trass i de store omveltningene på mange områder.

Endringer i yrker og næringsstruktur

Etter 1945 ble næringsstrukturen totalt forandra. Tydal var et utprega jord- og skogbrukssamfunn, og ennå i 1950 hadde 62 prosent av befolkninga hovedutkommet fra primærnæringene. I 1980 gjaldt det for bare 20 prosent. Sekundærnæringene, dvs. industri, bygg- og anlegg, kraft- og vassforsyning, vokste til å begynne med raskest. Disse næringene var hovedinntekt for beskjedne 17 prosent av befolkninga i 1950, men for hele 41 prosent ti år senere. Etter 1960 stagnerte imidlertid sysselsettinga i sekundærnæringene og gikk også i perioder tilbake. I stedet vokste tertiærnæringene, dvs. alle tjeneste- og serviceyrkene i offentlig og privat virksomhet. I 1970 hadde over fjerdeparten av befolkninga hovedinntekta fra disse yrkene. Sysselsettinga i denne sektoren vokste også raskt, og i 1980 var nesten halvparten av de yrkesaktive knytta til tjenesteytende næringer. Et trekk ved utviklinga er at flere kvinner har tatt lønna arbeid utafor heimen. Etter 1970 har de utgjort flertallet blant de sysselsatte i tertiærnæringene, takka være de mange arbeidsplassene i alders- og helseomsorgen. Men kvinnene har i stor grad deltidsstillinger. I 1980 hadde knapt halvparten av de yrkesaktive kvinnene mer enn halv stilling. Men fire femdel av mannlige lønnsarbeidere hadde mer enn halvtidsjobb. Utkant og sentrum Befolknings- og næringsutviklinga fikk følger for bosettingsmønsteret, og virka inn på alders- og kjønnsfordelinga. Sammenlikner vi bosettingsmønsteret med mellomkrigstida, kommer to klare endringer fram. Det ene er befolkningsnedgangen i Stugudal. I 1930 bodde 15 prosent av tydalingene i denne grenda, mot bare 10 prosent i 1980. Nedgangen har vært særlig stor etter 1970, og skyldes at barnefamiliene ikke vil bo der lenger. De søker helst mot sentrumsområdet, der det er utlagt kommunale tomter og bygd utleiehus og leiligheter. I sentrumsområdet — kretsene Ås, Østby og Kirkvoll — var fjerdeparten av befolkninga under 15 år i 1980. I Stugudal fans bare ti barn (10 prosent). De nederste grendene i Tydal har i større grad opprettholdt befolkningstallet sitt fra før krigen. Men siden folketallet i kommunen har økt, har andelen av folket som bor i grendene Hilmo, Gresli og Aune minka fra en tredjepart i 1930 til en fjerdepart i 1980. Det andre hovedtrekket er veksten i sentrumsområdet. Her bodde vel halvparten av befolkninga i 1930, men nesten to tredjedeler i 1980. Ulik kretsinndeling i det statistiske materialet gjør det vanskelig å sammenlikne talla over tid. I tabellen nedafor ser vi derfor på området fra og med Aune til og med Løvøya som ett sentrumsområde. Her bodde 67 prosent av folket i 1930 mot 74 prosent i 1980.

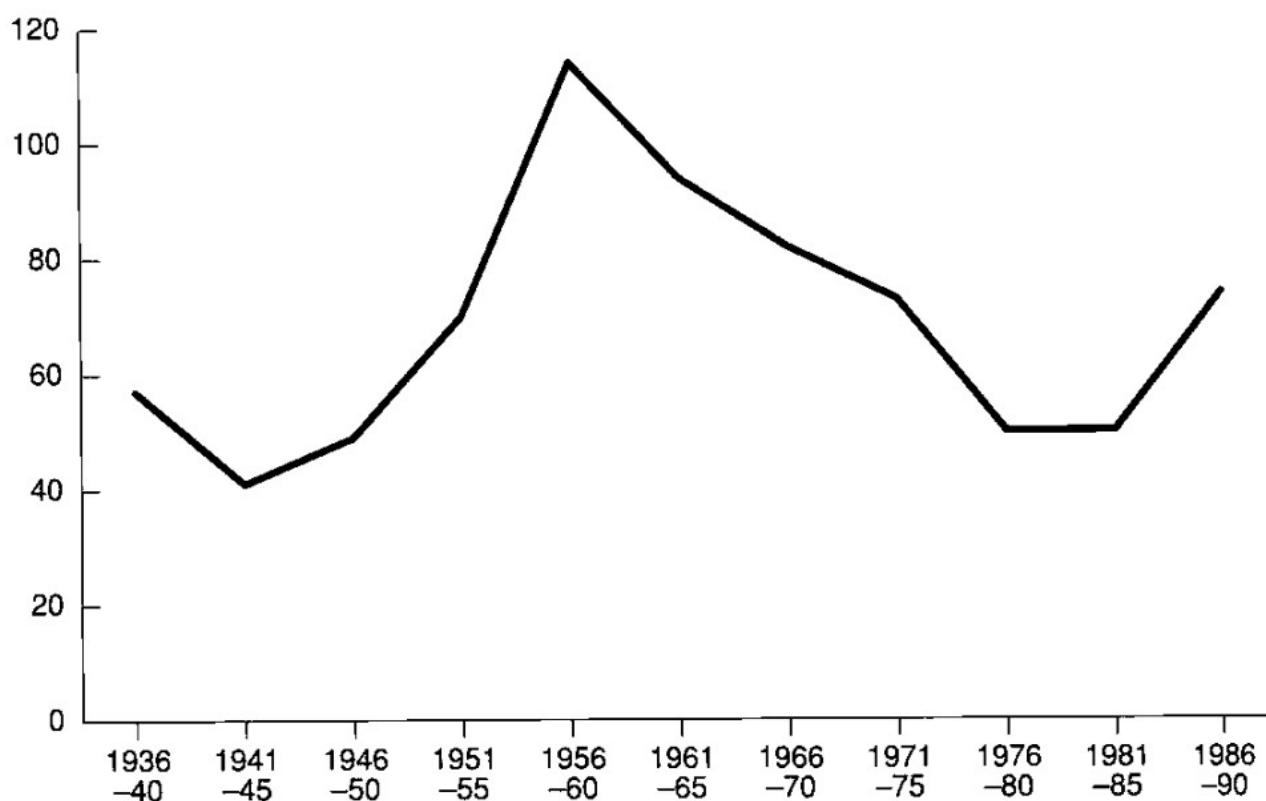
Befolkningsutviklinga i grendene

	1930	1960	1970	1980
Gresli, Hilmo	137	167	163	152

Aune-Løvøya	540	674	694	710
Stugudal	131	145	128	95
Sum	808	986	985	957

Aldersfordeling

Den kontinuerlige nedgang i barnetallet etter 1900 stoppa opp omkring 1950. I løpet av 1950-åra ble det gjennomsnittlige fødselstallet pr. år dobbelt så høgt som det var under og like etter krigen. Toppåra var 1958 og 1959 med 28 barnefødsler. Men fra 1960-åra sank barnetallet igjen, og i 1980-åra var en tilbake til det tidligere bunn-nivået. Disse endringene har sammenheng med kjønns- og aldersfordelinga i befolkninga, giftermålshyppighet og en bevisst familieplanlegging. Nedgangen i de siste tiåra kan delvis forklares med at det ble færre kvinner i den alderen da de får barn. En viktigere årsak er at foreldra nøyter seg med færre barn enn tidligere generasjoner. Men denne utviklinga kan komme til å snu, for fødselstalla har økt igjen de siste åra.

Resultatet av aldersfordelinga ble at barnas andel av befolkninga (0–15 år) steg fra 20 prosent i 1940-åra til 27 prosent i 1960-åra og gikk tilbake til 22 prosent i 1980. Antallet av eldre begynte å stige først fra 1960-åra. I 1980 var det nesten dobbelt så mange pensjonister som i 1946. Men samtidig har pensjonsalderen blitt senka fra 70 til 67. Omkring 1970 ble det for første gang over ett hundre personer over sytti år. Folk lever gjennomsnittlig lenger enn før, men forgubbing av befolkninga har likevel blitt unngått takka være innflytting av unge mennesker. Andelen av eldre i befolkninga har bare økt svakt. Samtidig har prosenten av voksne i arbeidsfør alder holdt seg temmelig konstant. Tydal har derfor beholdt

en forholdsvis gunstig aldersfordeling. Innflyttinga har slik nøytralisert virkninga av at ungdommer flytter ut.

Kjønnskjevheter

I mellomkrigstida minka andelen av kvinner i befolkninga. Det var få lønna arbeidsplasser for kvinner, og de som ville forsørge seg sjøl, måtte dra ut av kommunen. Kraftutbygginga forsterka mannoverskottet. I 1946 utgjorde mannfolka nesten 55 prosent av alle bofaste i bygda. Det var et særlig skjevt forhold mellom antallet av karer og kvinnfolk blant ungdommene. Bygda hadde f.eks. 80 menn i tjuårsalderen, men bare 47 kvinner. Kjønnskjevheten har imidlertid blitt langsomt utjamna. Det gjelder særlig i sentrumsområdet, som har de fleste arbeidsplassene for kvinner. I yttergrendene er det fortsatt flere menn enn kvinner i arbeidsfør alder. Skjevest var det på Aune, der det i 1980 bodde 34 menn og 20 kvinner i aldersgruppa 20—66 år. Trass i at levealderen for kvinner er høgere enn for menn, har det som følge av mannoverskottet vært flere mannlige enn kvinnelige pensjonister. I de senere åra har det imidlertid vært omtrent like mange eldre av hvert kjønn.

Familie og ekteskap

I mellomkrigstida og okkupasjonsåra var en stor del av befolkninga ugift. Ekteskapsmarkedet var dårligst for menn. I 1946 var 56 prosent av mennene over 20 år ungarer, 45 prosent av kvinnene var ugift. Giftermåla tok seg sterkt opp igjen fra 1950-åra. I 1970 var bare en tredjedel av de voksne mannfolka ungarer. Siden det var flere menn enn kvinner, var det fremdeles størst problemer for menn å finne seg ektemake. I 1970 var det f.eks. 47 ugifte menn over 50 år mot 32 kvinner. Flere ekteskap skapte mange nye hushold, men det ble færre personer i husholdningene enn før. Husholdninger

	1946	1950	1960	1970	1980
Antall husholdninger	187	188	270	299	319
Antall personer pr. husholdning	4,3	4,2	3,7	3,2	3

Familietypen enslige mødre med barn har hatt en sterk økning i de senere åra. Ved utgangen av 1990 var det 49 familier som besto av mor med barn.

Familier pr. 1. januar 1991

Ektepar med barn	203
Mor med barn.....	49
Far med barn.....	8 Enslige
.....	186
Familier i alt	446

Boliger, velferd og utdanning

Utviklinga i retning av både flere ekteskaps- og samboerforhold og flere eneforsørgere eller ene-husholdninger, har økt behovet for boliger. Velferdsøkninga har også bidratt til at de fleste har fått råd til å skaffe seg hus og bo romslig. Det var 160 eneboliger pluss noen flermannsboliger i 1946. I 1980 fanns det 319 bolighus i bygda. Av disse var nå 108 våningshus på gardene, 160 var frittliggende eneboliger og resten forskjellige typer av rekkehus og flermannsboliger. Inne i husa er det blitt bedre plass, for ingen har nå flere enn fire barn under 20 år. Bekvemmelighetene har økt. Bad har vært høgt prioritert, og 85 prosent av boligene hadde innlagt bad i 1980. Noen færre hadde WE, og 70 prosent hadde telefon. Omtrent 2/3 av husholdningene disponerte bil. Flest biler hadde beboerne i Kirkvollkretsen, der vi finner mange av de nye boligene. I Stugudal hadde derimot under halvparten bil. Et anna velferdstrekk er at flere og flere skaffer seg høgere utdanning. Trulig er innflytterne godt representert mellom de som har eksamenspapirer å vise til. Det var ikke så mange som hadde noe vidare skolegang like etter krigen. I 1950 var det 56 personer i alt med en eller annen spesialutdanning. For flertallet av disse dreide det seg om kortvarig skolegang på handelsskole, jord- og skogbruksskoler, husmorskoler eller andre yrkesskoler. Fire personer hadde lærerutdanning og bare én hadde høgskoleutdanning. Dette forandra seg raskt. Helseheimen trakk til seg folk med sjukepleieskoler o.l., og i kommunale stillinger kom det inn personer med tekniske skoler. Fra 1960-åra begynte etterhvert flere på gymnas (videregående skoler). I skolen og i de offentlige og private toppstillingene har det blitt mer eller mindre nødvendig med høgskole- eller universitetsudanning.

Videregående utdanning

	1950	1960	1970	1980
Personer med spesialutd.	56	87		
Utd. på gymnasnivå/vid. gående skoler			72	175
Utd. på høgskole- eller universitetsnivå	5	8	23	44

Et lokalsamfunn i endring

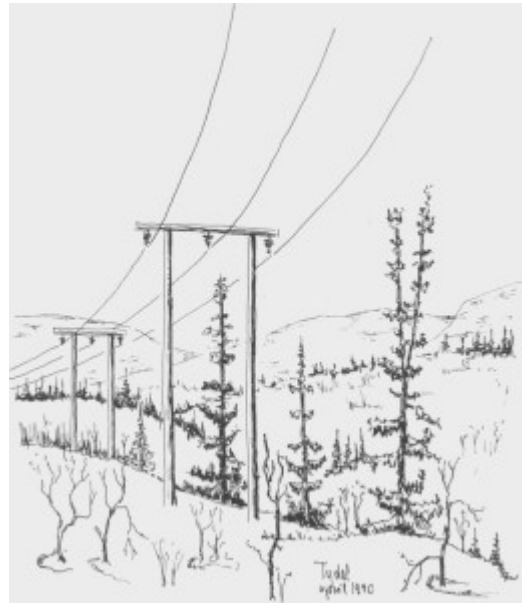
I begynnelsen av boka siterte vi svensken Bobergs inntrykk av Tydal omkring 1940 som ei merkelig, avstengt bygd, der folket beholdt sin gamle, tradisjonelle livsform. Om han hadde kommet igjen ti år senere ville han blitt vitne til at store forandringer var i ferd med å skje. Skal vi sette et skille mellom gammel og ny tid, må det bli åra omkring 1950. I løpet av et tiår eller to ble bygda og livet i den forandra på nesten alle områder. Det mest synlige omkring 1950 var elektrisiteten som ble installert i heimene. I fjella foregikk arbeider for å skaffe kraft til en hel by. Om sommeren gikk en strøm av lastebiler oppover dalen med sement til dambygging, det ble bygd brakker og hus, og det ble arbeid å få for flere enn bygdas egne. Store kraftverk ble bygd av fremmede entreprenørfirmaer, det ble utsprengt tunneller, frakta gods og gjort installasjoner av en størrelsesorden som folk flest ikke trudde var mulig på forhånd. En dag kom statsministrene i Norge og Sverige på besøk for å sette i gang Nea kraftverk, som skulle gi elektrisitet til begge land. Den tradisjonelle gardsdrifta ble brått og grunnleggende endra. Brukerne fikk alternative

inntektsmuligheter og begynte å rekne mer nøye på om gamle driftsmåter og gjøremål lønte seg. Anleggsarbeid lokka mange, og så ga de opp både markaslåtten og setringa. Deretter slutta en også å kjerne smøret og sendte mjølka med bil til meieri i stedet. Tida ble kostbar på en annen måte enn før, og det kom inn en ny travelhet i bygdesamfunnet. Traktorene og redskapa til den var dyre for en småbruker, men måtte til skulle en rekke onnearbeidet i sommerferien og på fritida. Noen greide ikke å være både bonde og lønnsarbeider, men kvitta seg med buskapen og solgte eller leide bort jorda til naboen. Folk ville også ha litt fritid og ha det mer lettvent enn før. Den nye tida forandra livet for alle. De gamle og sjukelige fikk offentlig trygd og ble sørga for på aldersheim og helseheim. De fikk det godtdet, bedre enn de fleste eldre og arbeidsuføre hadde hatt det i det gamle samfunnet. Men det ble også på en måte slik at mange eldre følte seg mer unyttige og til overs enn før. Barna fikk frigjort tid fra gjeting og anna arbeid, men skolen og organiserte fritidsaktiviteter oppslukte dem i stedet. Alle fikk utvida skoledag og et par ekstra skoleår. Mange fikk dessuten lengre skoleveg. For nå ble elevene samla i en ny skole i Ås. Posten og resten av servieeinstitusjonene ble likeens sentralisert dit. Dermed ønska også de fleste unge og innflyttere å slå seg ned i bygdesentret når de skulle bygge nytt. Det var dessuten her at bedriftene etablerte seg. Kommunen hjalp til med å legge ut tomter og gjøre nødvendige grunnlagsinvesteringer både for boligbyggerne og firmaer.

Fra velferd til velstand

Omkring 1970 var mange av de store gjennomgripende endringene fullført. Vi setter derfor et nytt skille i boka ved 1970. Med de store oppdemmingene av Nesjøen og Finnkoisjøen var også den lange anleggsperioden i ferd med å ebbe ut. Det ble riktignok bygd et kraftverk til i 1970-åra, men utbygginga i Tydal var over. Det ble tilbake en stabil arbeidsstyrke til småarbeider, drift og vedlikehold. Nå kunne kommunen høste de store fordelene. Verditakstene av kraftverka ble satt voldsomt opp, og TEV kom til å sørge for tre fjerdedeler av kommunens skatteinntekter. Organisasjoner, private og kommunen hadde bygd opp velferden i etterkrigsåra. Etter 1970 overtok kommunen mer og mer av utgiftene, og politikernes oppgave ble å fordele velstanden ut til alle. Barna, idretten, gamle og sjuke fikk nesten det de ba om. Bedriftsetableringer fikk kommunal støtte, og kommunen rusta opp veger og bygde nye. Det kom kommunale vassverk og kloakkanlegg. Velstandens virkninger på kulturlivet ble noe tvetydig. Rikelig offentlig støtte har økt aktivitetsnivået. Det har blitt danna flere nye foreninger, bygd hus og anlegg, og kulturlivet blomstrer som aldri før. Men velstanden har kanskje passivisert visse organisasjonstiltak og aktiviteter. Siden alt er mer tilrettelagt, organisert og offentlig støtta, har noe av den gamle dugnadsanda veket plass for kravmentalitet. Eldre folk blir nesten nostalgiske når de forteller om den tida de måtte gjøre alt sjøl for å drive fram et tiltak, lage underholdning eller gjennomføre et idrettsarrangement. Mange synes særlig at det sosiale samværet hadde bedre kvaliteter før, og ikke minst at folk hadde mer tid og omsorg for hverandre. Det er uvisst hvor mye disse kulturforandringene som skyldes den velstandsutviklinga Tydal har gjennomgått på kort tid. Den lokale kulturen har her som andre steder fått konkurranse av TV og annen massekultur. Folk reiser mer ut enn før for å oppleve kultur, gjøre innkjøp eller feriere og mottar de samme impulsene. Påvirkningene utenfra gjelder på alle områder. Teknikken og redskapene de bruker i arbeidet er kjøpt utenfra, og er lik den vi finner de fleste steder. Bondens driftsmåter og valgmuligheter begrenses av landbrukspolitikken. Barnehagen, skolen og andre institusjoner er leda av personer med felles skoloring og bakgrunn, og styrt av samme offentlige regler og målsettinger. Men noe av den lokale

egenart er igjen, og den lokale tilpasninga til det fremmede kan være forskjellig. I denne boka kan vi ikke vente en fullstendig beskrivelse av de voldsomme forandringene vi har berørt og virkningene av dem. Vi må nettopp nøye oss med å trekke fram det mest særmerkete og typiske for Tydal. De siste åra ligger litt for nært oss til å beskrive dem fullstendig i et historisk perspektiv — men den oppgaven ville dessuten ha

krevd større innsats enn det har vært mulig i dette arbeidet.
